

Lög um brottnám líffæra við andlát

Meðal merkustu framfara læknisfræðinnar er flutningur líffæris frá líffæragjafa í annan einstakling sem þjáist af alvarlegri líffærabílun. Meðferðin getur bjargað lífi sjúklinga eða bætt lífsgæði þeirra verulega og þrátt fyrir að eiga sér ekki langa sögu hefur hún verið í mikilli framþróun og er enn. Fjöldi þeirra sem þurfa á líffærum að halda eykst stöðugt en framboð hefur ekki aukist að sama skapi.¹ Líffæragjöf frá látnum einstaklingi er möguleg ef hann hefur verið úrskurðaður látinn samkvæmt skilmerkjum heiladauda og ljóst er að heilastarfsemi hefur stöðvast á óafturkræfan hátt. Helstu orsakir þess eru heilablóðföll eða alvarlegar heilaskemmdir vegna höfuðáverka. Árið 1991 samþykkti Alþingi lög um að nema mætti brott líffæri úr líkama einstaklings að honum látnum ef hann hefði lýst yfir vilja til þess í lifanda lífi en ef slík yfirlýsing væri ekki fyrir hendi þyrfti samþykki nánustu ættingja.² Grunnur að þeim lögum var því „ætlud neitun“. Samtímis var sett fram reglugerð um hvernig úrskurða skyldi einstakling látinn samkvæmt heiladaudaskilmerkjum. Þessi lög gerðu líffæragjafir mögulegar hér á landi. Í slíkum tilfellum kemur teymi lækna og hjúkrunarfræðinga frá erlendu samningssjúkrahúsi og sér um brottnám líffæra en allur undirbúningur er í höndum íslensks heilbrigðisstarfsfólks. Líffæragjafir hafa að meðaltali verið um þrjár á ári (um 10 líffæragjafir á milljón íbúa),³ nokkru færri en í nágrannalöndum okkar. Fyrstu árin höfnuðu aðstandendur líffæragjöf í 40% tilfella en það hlutfall hefur farið lakkandi á síðustu árum og líffæragjöfum hefur fjölgað.

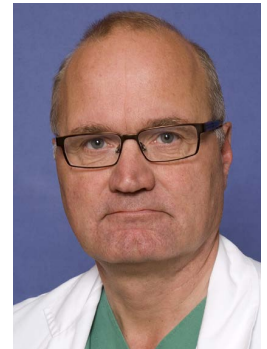
Mörg Evrópulönd hafa breytt lagasetningu á þann hátt að gert er ráð fyrir „ætludu samþykki“ einstaklinga fyrir líffæragjöf nema viðkomandi hafi áður lýst sig andvígán því. Hefur þetta til dæmis verið gert í Svíþjóð, Finnlandi, Austurríki, Noregi, Belgíu, Frakklandi og á Spáni sem fyrstur landa gerði þessa lagabreytingu.⁴ Hlutfallslega er fjöldi líffæragjafa mestur á Spáni, eða 35 á hverja milljón íbúa á ári. Almenn hefur ekki verið sýnt fram á að lagabreytingin hafi fjölgað líffæragjöfum en lagasetningin staðfestir þjóðfélagssátt um að líffæri frá látnum einstaklingum skuli grædd í sjúklinga sem á þurfa að halda. Yfirgnæfandi meirihluti Íslendinga (80%) er hlynntur löggjöf um ætlað samþykki samkvæmt niðurstöðum rannsóknar sem birt var í *Læknablaðinu* 2014 og í þeirri rannsókn lýstu 84% sig viljuga til að gefa eigin líffæri við andlát sitt. Aðeins 5% höfðu þó skráð þann vilja sinn.⁵

Nýlega var samþykkt á Alþingi breyting á lögum um brottnám líffæra þannig að nema megi brott líffæri úr látnum einstaklingi og nota við læknis meðferð annars einstaklings, hafi hinn látni ekki lýst sig andvígán því í lifanda lífi. Grunnurinn að þeim lögum er því ætlað samþykki. Nýju lögin munu taka gildi 1. janúar 2019. Með þessu er stigið mikilvægt framfaraskref í líffæragjafamálum og er í raun þjóðinni til sóma. Frumvarpið var samþykkt af miklum meirihluta þingmanna og enginn var andvígur því. Í íslensku lögunum er skýrt tekið fram að ekki megi nema brott líffæri einstaklings leggist nánasti vandamaður gegn því. Þar með er staðfest sú regla sem viðhöfð hefur verið hér á landi og víðast annars staðar að ekki er farið gegn vilja ættingja. Lagabreytingin auðveldar heilbrigðisstarfsfólki öll samskipti við aðstandendur einstaklings sem hlotið hefur óafturkræfa stöðvun á heilastarfsemi auk þess sem hún ætti að auðvelda aðstandendum að taka ákvörðun fyrir hönd hins látna. Ef náinn aðstandandi er mótfallinn líffæragjöf er fullt tillit tekið til þeirrar afstöðu.

Líffæragjöf er dýrmetasta gjöf sem við getum gefið öðrum og dæmi eru um að einn látinn einstaklingur hafi bjargað lífi eða bætt verulega lífsgæði sex annarra. Heiladaudi er að sjálfsögðu hörmulegur atburður sem getur hent einstaklinga á öllum aldri en það getur stundum verið aðstandendum huggun harmi gegn að geta hjálpað öðrum í neyð þegar slíkar aðstæður koma upp og mikilvægt að lagaumhverfi okkar auðveldi allan framgang þess. Í þeim tilgangi er þessi lagabreyting afar mikilvæg en kynna þarf mikilvægi líffæragjafar fyrir almenningi og huga vel að skipulagi og umgjörð starfseminnar í heilbrigðiskerfinu. Einnig er afar mikilvægt að hver og einn ákveði með sjálfum sér hvaða viðhorf hann hefur til líffæragjafar og kynni afstöðu sína fyrir sínum nánustu eða skrái ákvörðun sína á heimasíðu Embættis landlæknis.

Heimildir

1. Tullius SG, Rabb HN. Improving the Supply and Quality of Deceased-Donor Organs for Transplantation. *N Engl J Med* 2018; 378: 1920-9.
2. Lög um ákvörðun dauða, nr. 15/1991 og lög um brottnám líffæra, nr. 16/1991.
3. Kárason S, Jóhannsson R, Gunnarsdóttir K, Ásmundsson P, Sigvaldason K. Líffæragjafir á Íslandi 1992-2002. *Læknablaðið* 2005; 91: 417-22.
4. Rithalia A, McDaid C, Suekarran S, Myers L, Sowden A. Impact of presumed consent for organ donation rates: a systematic review. *BMJ* 2009; 338: a3162.
5. Rúnarsdóttir K, Ólafsson K, Arnarson Á. Viðhorf Íslendinga til ætlaðs samþykkis við líffæragjafir. *Læknablaðið* 2014; 100: 521-5.

Kristinn Sigvaldason

svæfinga- og gjörgæslu-
læknir á Landspítala
Fossvogi

krisig@landspitali.is

Presumed consent for organ donation in Iceland

Kristinn Sigvaldason MD
Head of Intensive care,
Landspítali University
Hospital, Reykjavík, Iceland

doi.org/10.17992/bl.2018.0708.190